

BUGU

Dil ve Eğitim Dergisi

www.bugudergisi.com

E-ISSN: 2717-8137

Araştırma Makalesi

BUGU
Journal of Language and Education

5/1, 73-92

Makale Geliş Tarihi: 24.02.2024

TÜRKİYE

Makale Kabul Tarihi: 09.03.2024

Kul, B. (2024). Kitâbu âdâbu't-tâlibîn'de birleşik fiiller. *BUGU Dil ve Eğitim Dergisi*, 5(1), 73-92.
<http://dx.doi.org/10.46321/bugu.152>

KİTÂBU ÂDÂBU'T-TÂLİBÎN'DE BİRLEŞİK FİİLLER*

Dr. Berat KUL

Karadeniz Teknik Üniversitesi berat280@hotmail.com ORCID

Öz

Bu çalışmada Yusuf bin Sultanşah bin Muhammed el-Kastamonî tarafından H 900 (M 1495) yılında yazılan *Kitâbu Âdâbu't-Tâlibîn* adlı eser, genel hatlarıyla tanıtılarak birleşik fiiller bakımından incelenecektir. Yazar hakkında birkaç kaynak dışında bilgi bulunmamaktadır. Eserin Vatikan Kütüphanesi, Türk Dil Kurumu Kütüphanesi ve Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesinde olmak üzere üç nüshasına ulaşılmıştır. Eser dil özellikleri bakımından Klasik Osmanlı Türkçesi özelliklerini barındırmaktadır. Eserde Arapça, Farsça kelime ve tamlamalar yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Bununla birlikte eserde insanların fikhî konuları okuyup anlayabilmesi için halk dilinde kullanılan birçok ifadeye, deyim ve kelimeye başvurulmuştur.

Eserdeki birleşik fiiller genel hatları ile isim + fiil yapısında olanlar ve fiil + fiil yapısında olanlar olmak üzere iki ana başlıkta incelenmiştir. Fiil + fiil yapısında olan birleşik fiiller ise fiil + zarf-fiil + fiil, fiil + sıfat-fiil + fiil ve fiil + isim-fiil + fiil yapısında olmak üzere üç alt başlıkta incelenmiştir. İsim + fiil yapısındaki birleşik fiiller genelde yabancı kaynaklı kelimeleri fiilleştirmek için kullanılmıştır.

Anahtar Sözcükler: *Kitâbu Âdâbu't-Tâlibîn*, fiil, birleşik fiil, nüsha.

COMPOUND VERBS IN *KİTÂBU ÂDÂBU'T-TÂLİBÎN*

Abstract

In this study, the work called *Kitâbu Âdâbu't-Tâlibîn*, written by Yusuf bin Sultanşah bin Muhammed el-Kastamonî in 900 H (1495 AD), was introduced in general terms and examined in terms of compound verbs. There is no information about the author other than a few sources. Three copies of the work have been found in the Vatican Library, the Turkish Language Association Library and the Sulaymaniye Manuscripts Library. In terms of language features, the work contains the characteristics of Classical Ottoman Turkish. Arabic and Persian words and phrases are widely used in the work. In addition, many expressions, idioms and words used in public language are used in the work so that people can read and understand fiqh subjects.

* Bu makale, Karadeniz Teknik Üniversitesinde 2023 yılında Prof. Dr. Bahadır GÜNEŞ danışmanlığında Berat KUL tarafından hazırlanmış "*Kitâbu Adâbu't-Tâlibîn (Tenkitli Metin-Fiil-Dizin)*" adlı doktora tezinden hareketle oluşturulmuştur.

Compound verbs in the work are generally examined under two main headings: those with noun + verb structure and those with verb + verb structure. Compound verbs in the verb + verb structure are examined under three subheadings: verb + adverb-verb + verb, verb + adjective-verb + verb, and verb + noun-verb + verb structure. Compound verbs in the noun + verb structure are generally used for verb words of foreign origin.

Keywords: *Kitābu Ādābu't-Tālibīn*, verb, compound verb, copy.

Ø. Giriş

Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesi dönemlerinden günümüze ulaşan Arap harfli birçok metin bulunmaktadır. Türk dilinin tarihî metinleri, konu sınırlaması olmaksızın tamamı gerek dil bilimsel gerekse söz varlığı anlamında çok sayıda başlıkta toplanabilecek sayısız veriyi bünyesinde taşımaktadır. Bu çalışmada incelenen 1592 tarihli *Kitābu Ādābu't-Tālibīn* adlı eser de söz konusu özellikleri içeren önemli bir kaynaktır.

Eserin yazarı, Yusuf bin Sultānşah bin Muhammed el-Kastamonî'dir. Yazarın hayatı hakkındaki bilgiler birkaç kaynakla sınırlıdır. Bu kaynaklardan biri, Vasfî Mahir Kocatürk'ün *Büyük Türk Edebiyatı Tarihi* adlı eseridir. Ancak buradaki bilgiler de sınırlıdır. Kocatürk'ün (Kocatürk, 1964, s. 393) eserindeki bilgilerden hareketle 15. yüzyılın ikinci yarısıyla 16. yüzyılın birinci yarısında yaşadığı belli olan şair hakkında birkaç bilgi de Ahmet Kavaklıyazı'nın doktora çalışmasında yer almaktadır. Kavaklıyazı, yazarın *Muhammediye* adında bir eserin daha olduğunu (Kavaklıyazı, 2018, s. 10) belirtmiş ve eser üzerinde bilimsel bir çalışma hazırlamıştır. Kavaklıyazı'nın çalışmasından hareketle Kocatürk'ün eserinde bahsettiği Ankaralı Yusuf'un çalışmaya konu olan eseri yazdığı anlaşılmaktadır. Yazardan bahseden üçüncü bir kaynak ise Çalka'ya aittir. Çalka yaptığı çalışmasında (Çalka, 2018, s. 67-71) Kavaklıyazı ve Kocatürk'ün verdiği bilgileri teyit etmiştir.

Yazarın *Kitābu Ādābu't-Tālibīn* adlı eserinde yer alan künyesinden hareketle adı ve nereli olduğu hakkında aşağıdaki bilgilere ulaşılmaktadır:

“pes bu haķir u za' if bi-çāre kim Yūsuf bin Sultānşāh bin Muḥammed el- Kaştamonīdür.”
U.15a/11-12

Yine eserin farklı bölümlerinde yer alan manzum parçalarda şairin ismine dair bilgilere ulaşılmaktadır.

huzā Yūsufuñ naķşīn tamām it / tecellañ-ile rūḥın şād ü kām it U.14b/12

ķabūl it tevbesin Yūsuf haķīruñ / gözinden sil ḥicābın bu faķīruñ U.34a/4

Yine Vatikan Kütüphanesinden temin edilen nüshanın ketebe kaydında eserin Yusuf'a ait olduğu açıkça belirtilmektedir. Bu kayıta dikkat çeken nokta ise Yusuf'un Şeyh Şa'bān-ı Velī'den bir nesil yukarıda olduğunu belirtmiş olmasıdır. Şa'bān-ı Velī, Halvetilik'in Cemaliye kolundan ayrılan Şabaniye kolunun kurucusudur (Vassaf, 2015, s. 528):

Kitābu Ādābu't-Tālibīn te'lif-i Çelebi Sultān el-mūlaķķab bi-Cemāl-i Ḥalvetī anuñ ḥalīfesi şeyḥ Kāsım anuñ ḥalīfesi şeyḥ Yūsuf bin Sultān Şah bin Muḥammed el-Kastamonī terceme eylemişdür ve Şa' bān el-Kastamonīden bir kuşak yukarıdur.

Eserin adı hakkındaki bilgiyi, eserde asıl konuya giriş yapılmadan önce “...pes bu kitāba tesmiye olındı Ādābu't-Tālibīn dēyü...”(U.15b/10) şeklinde geçen ibareden almaktayız.

Yazar metinde belirttiği üzere, eseri yazmaya H 900 yılı Rebiü'l evvel ayının ikinci yarısında (23 Aralık 1494) başlamış, Cemaziye'l ahir ayının altıncı gününde (13 Mart 1495)

tamamlamıştır. Eserin yazıldığı dönemin şartları göz önüne alındığında her ne kadar mümkün olmasa da Hâtimetü'l-Kitâb bölümünde yer alan tarih aralığına bakıldığında yazar, eserini üç ay gibi kısa bir sürede tamamladığını belirtmektedir:

pes toköz yüz olmuşdı hicrtete / kim bu mektûbı getürdüm şürete
ibtidâ tesvîdine oldı bilûñ / nışfi geçdükde Rebi' u 'l-evvelüñ
hem Cemâziye 'l-âhir ayında tamâm / oldı altıncı güninde iy hümâm
hem seher vaktında hatm oldı kitâb / okıyanlara vire hağ feth-i bâb U.255a

Eserin temin edilebilen üç nüshası bulunmaktadır. Nüshalarla ilgili bilgiler aşağıda yer almaktadır:

- Süleymaniye Kütüphanesi Uşşaki Tekkesi Koleksiyonu 325 Numaralı Nüsha (U.):

H 1000/1592 tarihinde Rıdvan bin Abdullah tarafından istinsah edilen nüsha, eserin tespit edilen nüshaları arasında istinsah tarihi en eski olanıdır. Müstensih ile ilgili bilgi, eserin hatime bölümünde bulunmaktadır. Harekeli nesih hatla yazılan nüsha, toplamda 257 varaktan oluşmakta, her sayfada 15 satır bulunmaktadır. Bu nüshanın dış kapağında “Kitâbu Âdâbu's-Sâlikîn ve Mağbûbu'l-Mürîdin” adıyla farklı bir isim yer almaktadır. Eserin son 15 sayfalık bölümünde ise Arapça “el-bâbu'l-âşiru fi âdâbi's-sâlikîn min ehli't-ṭarîqa” başlıklı kısım yer almaktadır. Fasil başlıkları kırmızı mürekkeple yazılmış olup yer yer bazı özel isimler de yine kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Ayet ve hadislerin bulunduğu kısımlar kırmızı mürekkeple çizilerek belirtilmiştir.

- Türk Dil Kurumu Kütüphanesi Yz. A/391 numaralı nüsha (T.):

Harekesiz nesih hatla yazılan 193 varaktan ibaret nüshada her sayfa 19 satırdan oluşmaktadır. Ayet ve hadisler harekeli yazılmış olup satır altları kırmızı mürekkeple çizilerek gösterilmiştir. Yine ayet ve hadislerin başlangıç ve bitiş yerlerine kırmızı mürekkeple kalınca noktalar koyulmuştur. Nüshanın içerisinde yer yer kırmızı mürekkeple metin çerçeve içerisinde alınmıştır. Bölüm başlıkları kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Eser 190x115-150x78 mm. ölçülerinde olup çıpa ve harf filigranlı kâğıt kullanılmıştır. Sırtı siyah meşin, satırları siyah pandizot bez kaplı mukavva bir cilt içerisinde yer almaktadır.

Eserin ketebe kaydında çeşitli tarihler bulunmaktadır. Ketebe kaydı tam okunamayan nüshada en belirgin olarak “şümme intikâl ilâ nevbete el-Abdu'l Fağir el-Ḥaṭîb İbrâhim” yazmaktadır. Tarih olarak da H 1155, H 1143 ve ilk sayfada H 1048 tarihleri yer almaktadır. Buradan hareketle Süleymaniye nüshasının daha eski nüsha olduğu anlaşılmaktadır. Metnin son sayfasında istinsah edildiği tarih olarak Arapça şu ibare yer almaktadır: “Temmet tamâm bi'avni'l-melikü'l-mennân taḥrîren fi'l-yevmi'l-arefe min şehr-i Zi'l-ḥiccetü's-şerîfe sene işnâ ve erba'îne ve elf.” Bu ibarede nüshanın H 1042 yılında Zilhicce ayının arifesinde istinsah edildiği belirtilmektedir.

- Vatikan Yazma Eserler Koleksiyonu Vat. Turco 336 numaralı nüsha (V.):

Büyük bölümü harekeli nesih hatla yazılan nüshanın yer yer harekesiz olan kısımları da bulunmaktadır. 276 varaktan ibaret olan nüshada genel itibarıyla her sayfa 13 satırdan oluşmaktadır. Ancak nüshaya sonradan eklendiği anlaşılan ve harekesiz yazılan bazı sayfalarda satır sayıları değişkenlik göstermektedir. Nüshanın Hâtimetü'l-Kitâb kısmında eserin H 1271 yılında Şeyh Seyyid Muhammed Muhyiddin el-Kâdiri tarafından istinsah edildiğine dair bilgi yer almaktadır. Nüsha 170x120 mm ölçülerindedir. <http://www.yazmalar.gov.tr/eser/adabut->

talib% C3%AEn/93703 adresinde yer alan bilgilerde, eserin yazarı her ne kadar Alî Halîfe (öl. 899/1493) görünse de eserin yazarı metinde geçtiği gibi Yūsuf b. Sultān Şāh b. Muhammed el-Kastamoni'dir.

Eser manzum mensur karışık olarak yazılmıştır. Ancak eserin büyük bir bölümü mensur olarak kaleme alınmıştır. Eserde yazıldığı dönemden kaynaklı yabancı kökenli kelime ve kelime grubu sayısı oldukça fazladır. Bununla birlikte eserde fiillerin sayısı bir hayli yer kaplamaktadır.

1. Birleşik Fiiller

Birleşik fiil, iki farklı sözcüğün birleşip kaynaşmasından meydana gelmektedir. Bu iki sözcükten birincisi isim ya da fiil soylu olabilmektedir. Ergin; birleşik fiili, bir yardımcı fiille bir ismin veya bir fiil şeklinin meydana getirdiği kelime grubu (Ergin, 2009, s. 357); olarak tanımlamaktadır.

Türkçede birleşik fiil konusunda araştırmacılar arasında görüş birliği olmayıp birleşik fiiller çeşitli dil bilgisi kitaplarında farklı şekillerde tasnif ve adlandırmalarla ele alınmıştır.

Birleşik fiilleri, isimle birleşik fiil yapan yardımcı fiiller ve fiille birleşik fiil yapan yardımcı fiiller (Ergin, 2009, s. 357) olmak üzere ikiye ayıran Ergin, birinci grupta isim unsurundan sonra gelen *et-*, *ol-*, *eyle-*, *bulun-*, *yap-* yardımcı fiilleriyle oluşturulan birleşik fiilleri ele alır. İkinci grupta ise *bil-*, *ver-*, *gel-*, *gör-*, *dur-*, *kal-*, *yaz-*, *koy-*(*ko-*) fiillerinin başına vokal, nadir olarak da *-ip*, *-ip* gerendiumu (zarf-fiil) getirilerek yapılan birleşik fiiller yer alır (Ergin, 2009, s. 358-359).

J. Deny, katmerli ve birleşik fiiller başlığı altında birleşik fiilleri ikiye ayırmıştır: 1. Katmerli veya yardımcı fiiller (*ol-* yardımcı fiiliyle yapılan katmerli fiiller, -A veya -I'lı bir zarf-fiil üzerine kurulmuş katmerli fiiller), 2. Birleşik fiiller (Deny, 2012, s. 437-451). İkinci kısımdaki fiillere *et-*, *eyle-*, *ol-* gibi fiillerle kurulan birleşik fiilleri dâhil etmiştir.

Tekin, birleşik fiilleri;

- Bir ad ya da sıfat ile *bol-*, *kil-*, ve *kış-* “birlikte kılmak” yardımcı fiillerinden oluşan,
- Bir eylem zarfı ile onu izleyen bir tasvir fiilinden oluşan birleşik fiiller (Tekin, 2016, s. 94-96) olmak üzere ikiye ayırmıştır.

Ercilasun, *Kutadgu Bilig Grameri-Fiil* adlı çalışmasında birleşik fiiller ile ilgili görüşlerini belirtip birleşik fiilleri, bir tarafı isim bir tarafı fiil olan birleşik fiiller ve iki tarafı fiil olan¹ birleşik fiiller (Ercilasun, 2020, s. 69-117) olmak üzere iki kısma ayırmıştır. Ercilasun, birinci kısmı, *bol-*, *kıl-*, *tut-*, *bul-*, *kel-*... gibi fiil unsuruna göre; insan uzuvlarını ifade eden isimler ve diğer isimler şeklinde iki alt başlığa ayırmıştır. İkinci kısımda ise {Fiil+(-A, -U) *bil-*, *bir-*, *tur-*, *bar-*, *kel-*} şeklinde oluşan birleşik fiillere yer vermiştir.

Karaağaç, *Türkçenin Söz Dizimi* adlı çalışmasında birleşik fiilleri, fiil+yardımcı fiil kaynaklı birleşik fiiller ve isim+yardımcı fiil kaynaklı birleşik fiiller olmak üzere ikiye ayırmıştır (Karaağaç, 2011, s. 156-160).

Banguoğlu, *Türkçenin Grameri* adlı çalışmasında birleşik fiilleri;

¹ İki tarafı fiilden oluşan birleşik fiillerin anlamları ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Nurettin Demir, “Çift Fiilli Yapılarda Anlam Belirsizliği ve Anlam Belirsizliğinden Kaçınma”, *Turkic Linguistics and Philology* (2/1), 2020, s. 17-32.

- Zarf öbeği kalıbında: ileri sür-, geri kal-, ayrı düş-, karşı koy-...
- Çekim öbeği kalıbında: kar yağ-, baş kaldır-, baştan çık-...
- Bağlam öbeği kalıbında: sayıp dök-, yazıp çiz-...

olmak üzere üçe ayırmıştır (Banguoğlu, 2000, 310-318). Ayrıca Banguoğlu; *bil-*, *ver-*, *dur-*, *gör-*, *yaz-*, *kal-* yardımcı fiilleri ile {-A, -I, -U} zarf fiil eklerinden meydana gelen fiilleri de tasvir fiilleri adı altında göstererek birleşik fiil olarak kabul etmektedir (Banguoğlu, 2000, s. 488-494).

Gabain, birleşik fiilleri;

• *kıl-u u-* (*yapabil-*), *kör-ü bil-* (*görebil-*), *ıd-u yara-* (*göndermeye yara-*) *bol-u sakın-* (*olmayı düşün-*) gibi fiilleri modal yardımcı fiiller,

• *alta-yu tur-* (*aldatıp dur-*), *küy- u tut-* (*devamlı koru-*), *ay-u bir-* (*bildir-*) gibi fiilleri tasviri fiiller,

• *kıl-gu er-* (*yapabil-*), *kıl-guluk bol-* (*yapmak zorunda kal-*) gibi fiilleri ise birleşik fiil başlığı altında ele almıştır (Gabain, 2007, s. 89-90, 109-110).

Yukarıdaki açıklamalarda da görüldüğü üzere kaynaklarda birleşik fiil konusunda farklı görüşler mevcuttur². Birleşik fiil konusuna yer veren kimi kaynaklarda birleşik fiiller iki başlık altında, bir kısmında ise üç başlık altında incelenmiştir. İki başlık altında incelenen kaynaklarda birleşik fiiller genel olarak şu şekilde sınıflandırılmıştır: isim+yardımcı fiil ve fiil+yardımcı fiil. Üç başlık altında incelenen kaynaklarda ise genel olarak şu şekilde bir sınıflandırmaya gidilmiştir: yardımcı fiillerle oluşturulmuş birleşik fiiller, zarf fiil ile birlikte kurulmuş iki tarafı fiil olan birleşik fiiller ve anlamca kaynaşmış birleşik fiiller. Bu tasniflere ek olarak birleşik fiilleri daha fazla gruba ayıran çalışmalar da vardır³.

İncelemeye konu olan metindeki birleşik fiiller; isim+fiil yapısında olanlar ve fiil + fiil yapısında olanlar olmak üzere iki ana başlığa ayrılmıştır. Fiil + fiil yapısında olan birleşik fiiller

² Birleşik fiillerle ilgili geniş bilgi için bk. H. İbrahim Delice, *Türkçe Söz Dizimi*, 3. Baskı, Kitabevi, İstanbul, 2007, s. 24-28; Tahir Nejat Gencan, *Dilbilgisi*, 1. Baskı, Tekağaç Yayınları, Ankara, 2007, s. 358-378; Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, 3. Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, İstanbul, 2009, s.150-157; Kemal Eraslan, *Eski Uygur Türkçesi Grameri*, 1. Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2012, s.312-313; Asu Ersoy, *Eski Anadolu Türkçesinde İsim+Yardımcı Fiil Yapısındaki Birleşik Fiiller*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Kocaeli Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012; Faruk Kadri Timurtaş, *Eski Türkiye Türkçesi*, 1. Baskı, Kapı Yayınları, İstanbul, 2012, s.140-144; Necmettin Hacıeminoğlu, *Karahanlı Türkçesi Grameri*, 4. Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2013, s. 176-181; M. Kaya Bilgegil, *Türkçe Dil Bilgisi*, 2. Baskı, Salkımsöğüt Yayınları, Erzurum, 2014, s. 250-252; Tuncer Gülensoy, *Türkçe El Kitabı*, 7. Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara, 2015, s. 516; Mehmet Hengirmen, *Türkçe Dilbilgisi*, 22. Baskı, Engin Yayınevi, Ankara, 2015, s. 264-272; Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli, *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*, 7. Baskı, Akademik Kitaplar, İstanbul, 2015, s. 66-82; Nurettin Demir ve Emine Yılmaz, *Türk Dili El Kitabı*, 8. Baskı, Grafiker Yayınları, Ankara, 2016, s. 234-235; Necmettin Hacıeminoğlu, *Türk Dilinde Yapı Bakımından Fiiller*, 1. Baskı, Bilge Kültür Sanat, İstanbul, 2016, s. 300; Günay Karaağaç, *Türkçenin Dil Bilgisi*, 3. Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara, 2016, s. 471-476; Leyla Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, 24. Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara, 2017, s. 73-78; Zeynep Korkmaz, *Marzubân-nâme Tercümesi Destûr-ı Şâhî*, 1. Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2017, s. 145-149.

³ Ediskun, birleşik fiiller dört başlıkta incelemiştir: 1. İki ya da daha çok fiilden oluşmuş birleşik fiiller (yeterlilik, tezlik, sürerlik, yaklaşma, beklenmezlik, gereksime, yapmacık fiilleri), 2. Bir ortaç ile ol- yardımcı fiilinden oluşmuş birleşik fiiller (başlama, bitirme ve davranma fiilleri), 3. İsim kök ya da gövdesinden bir kelime ile et-, eyle-, kıl-, buyur-, ol- yardımcı fiillerinden biriyle oluşmuş birleşik fiiller, 4. Anlamca kaynaşmış birleşik fiiller (Ediskun, 2017, s. 228). Ülker, çalışmasında birleşik fiilleri beş başlık altında toplamıştır. 1. İsim+yardımcı fiil kurgulu birleşik fiiller, 2. Sıfat-fiil+yardımcı fiil kurgulu birleşik fiiller, 3. Zarf-fiil+yardımcı fiil kurgulu birleşik fiiller, 4. İkili birleşik fiiller, 5. Deyimleşmiş birleşik fiiller (Ülker, 2017, s. 127-136).

ise fiil+zarf-fiil+fiil yapısında olanlar, fiil+sıfat-fiil+fiil yapısında olanlar ve fiil+isim-fiil+fiil yapısında olanlar olmak üzere üç alt başlığa ayrılmıştır.

İsim + fiil yapısındaki birleşik fiiller en sık kullanılanlardan en az kullanılanlara doğru bir sıralamaya tabi tutulmuştur. Aynı sıklıkta kullanılan birleşik fiiller ise aralarında alfabetik sıralama oluşturacak şekilde listelenmiştir. Toplamda 2161 tane isim + fiil yapısında birleşik fiil tespit edilmiştir. Aşağıda tespit edilen fiillerle ilgili maddeler ve her bir maddeye örnekler verilmiştir:

1.1. İsim + Fiil Yapısından Olan Birleşik Fiiller

İsim + ol-

İncelemeye konu olan eserde {isim+ol-} şeklinde meydana gelen 670 adet birleşik fiil tespit edilmiştir. Tespit edilen fiillerden bazıları şunlardır: aç ol-, 'āşık ol-, bāṭıl ol-, cā'iz ol-, def' ol-, emīn ol-, fāriğ ol-, ġarq ol-, ḥarām ol-, insān ol-, kāfir ol-, maḥrūm ol-, nāzil ol-, peydā ol-, sūnnet ol-, ṯar ol-, uyanık ol-, yoldaş ol-...

İsim + ét/it-

İncelemeye konu olan eserde {isim+ ét/it-} şeklinde meydana gelen 618 adet birleşik fiil tespit edilmiştir. Tespit edilen fiillerden bazıları şunlardır: 'afv ét-/it-, beyān it-, cihād it-, dostlık it-, endiše it-, farz it-, ġazā it-, helāk it-, ihyā it-, kulluk it-, mu'āmele it-, naşīḥat it-, rucū' it-, setr it-, talan it-, ziyān it-...

İsim + èyle-

İncelemeye konu olan eserde {isim+ èyle-} şeklinde meydana gelen 156 adet birleşik fiil tespit edilmiştir. Tespit edilen fiillerden bazıları şunlardır: 'arz èyle-, beyān èyle-, çirāğ èyle-, delālet èyle-, emr èyle-, ma' mūr èyle-, nūş èyle-, redd èyle-, setr èyle-, terk èyle-, yoldaşlık èyle-, zulm èyle-...

İsim + kııl-

İncelemeye konu olan eserde {isim+ kııl-} şeklinde meydana gelen 114 adet birleşik fiil tespit edilmiştir. Tespit edilen fiillerden bazıları şunlardır: āzād kııl-, bāṭıl kııl-, du' ā kııl-, edā kııl-, ḥizmet kııl-, izḥār kııl-, ḳabūl kııl-, müşerref kııl-, namāz kııl-, perhiz kııl-, raḥmet kııl-, şükür kııl-, tābi' kııl-, zāyi' kııl-...

İsim + vir-

İncelemeye konu olan eserde {isim+ vir-} şeklinde meydana gelen 55 adet birleşik fiil tespit edilmiştir. Tespit edilen fiillerden bazıları şunlardır: aġu vir-, cevāb vir-, el vir-, inşāf vir-, kibir vir-, lezzet vir-, māl vir-, ni' met vir-, öġüt vir-, selām vir-, tevfiḳ vir-, vücūd vir-, zahmet vir-, ziyāde vir-...

İsim + tüt- / dut-

İncelemeye konu olan eserde {isim + tüt-/dut-} şeklinde meydana gelen 45 adet birleşik fiil tespit edilmiştir. Tespit edilen fiillerden bazıları şunlardır: berk tüt-, dirīğ tüt-, ev tüt-, ḥased tüt-, irāq tüt-, ışıتما dut-, kin tüt-, mesken tüt-, oruc tüt-, şaf tüt- / şaf dut-, üns dut-, yaş tüt-...

İsim + olun- /olın-

İncelemeye konu olan eserde {isim + olun-/olın-} şeklinde meydana gelen 37 adet birleşik fiil tespit edilmiştir. Tespit edilen fiillerden bazıları şunlardır: ‘ arz olun-, emr olun-, halk olun-, mazhar olun-, rivāyet olun-, ta‘ bīr olun-, zikr olun-...

İsim + bul-

İncelemeye konu olan eserde {isim + bul-} şeklinde meydana gelen 35 adet birleşik fiil tespit edilmiştir. Tespit edilen fiillerden bazıları şunlardır: felāh bul-, hayāt bul-, istiḳāmet bul-, kerāmet bul-, şefā‘ at bul-, terbiyet bul-, yol bul-, zuhūr bul-...

İsim + gel-

İncelemeye konu olan eserde {isim + gel-} şeklinde meydana gelen 33 adet birleşik fiil tespit edilmiştir. Tespit edilen fiillerden bazıları şunlardır: ağır gel-, az gel-, fā‘ide gel-, ḡā‘it gel-, lāzım gel-, maraḡ gel-, ṭoḡru gel-, vaḡy gel-, zarar gel-...

İsim + idil-

İncelemeye konu olan eserde {isim + idil-} şeklinde meydana gelen 21 adet birleşik fiil tespit edilmiştir. Tespit edilen fiillerden bazıları şunlardır: ‘ arz idil-, ḡazer idil-, istiḡzā idil-, temīz idil-, teyemmüm idil-...

İsim + ḡal-

İncelemeye konu olan eserde {isim + ḡal-} şeklinde meydana gelen 19 adet birleşik fiil tespit edilmiştir. Tespit edilen fiillerden bazıları şunlardır: ‘ āciz ḡal-, girū ḡal-, ḡayrān ḡal-, maḡrūm ḡal-, ta‘ ayyūn ḡal-...

İsim + getür-

İncelemeye konu olan eserde {isim + getür-} şeklinde meydana gelen 17 adet birleşik fiil tespit edilmiştir. Tespit edilen fiillerden bazıları şunlardır: el getür-, ḡalel getür-, raḡmet getür-, şirk getür-, zuḡūra getür-...

İsim+ çek-

İncelemeye konu olan eserde {isim + çek-} şeklinde meydana gelen 16 adet birleşik fiil tespit edilmiştir. Tespit edilen fiillerden bazıları şunlardır: açlık çek-, ḡoş çek-, ḡalem çek-, şusuzluk çek-, ziyāde çek-...

İsim + gör-

İncelemeye konu olan eserde {isim + gör-} şeklinde meydana gelen 16 adet birleşik fiil tespit edilmiştir. Tespit edilen fiillerden bazıları şunlardır: cā‘iz gör-, ḡaḡīr gör-, kerih gör-, od gör-, revā gör-, za‘ īf gör-...

İsim + êtdür- / itdür-

İncelemeye konu olan eserde {isim + êtdür-/itdür-} şeklinde meydana gelen 16 adet birleşik fiil tespit edilmiştir. Tespit edilen fiillerden bazıları şunlardır: cem‘ itdür-, devr itdür-, ḡıfz itdür-, hucūm êtdür-, ifrāṡ itdür-, terk itdür-, tevbe itdür-...

İsim + göster-

İncelemeye konu olan eserde {isim + göster-} şeklinde meydana gelen 15 adet birleşik fiil tespit edilmiştir. Tespit edilen fiillerden bazıları şunlardır: güler yüz göster-, hırş göster-, mülâzemet göster-, yüz göster-, yol göster-...

İsim + al-

İncelemeye konu olan eserde {isim + al-} şeklinde meydana gelen 13 adet birleşik fiil tespit edilmiştir. Tespit edilen fiillerden bazıları şunlardır: āb-dest al-, 'ibret al-, mtalkīn al-, yil al-...

İsim + қо- / қой-

İncelemeye konu olan eserde {isim + қо- / қой-} şeklinde meydana gelen 13 adet birleşik fiil tespit edilmiştir. Tespit edilen fiillerden bazıları şunlardır: aç қо-, baş қо-, merhem қо-, toprak қой-, yādīgār қо-...

İsim + söyle-

İncelemeye konu olan eserde {isim + söyle-} şeklinde meydana gelen 12 adet birleşik fiil tespit edilmiştir. Tespit edilen fiillerden bazıları şunlardır: fuḥş söyle-, ḥayr söyle-, kelām söyle-, söz söyle-, ziyāde söyle-...

İsim + git-

İncelemeye konu olan eserde {isim + git-} şeklinde meydana gelen 11 adet birleşik fiil tespit edilmiştir. Tespit edilen fiillerden bazıları şunlardır: 'aqlı git-, ḥoş git-, ṭaşra git-, sefere git-...

İsim + yetiş-

İncelemeye konu olan eserde {isim + yetiş-} şeklinde meydana gelen 11 adet birleşik fiil tespit edilmiştir. Tespit edilen fiillerden bazıları şunlardır: cennete yetiş-, maḳşūda yetiş-, menzile yetiş-, mevt yetiş-, zevāl yetiş-...

İsim + ir-

İncelemeye konu olan eserde {isim + ir-} şeklinde meydana gelen 10 adet birleşik fiil tespit edilmiştir. Tespit edilen fiillerden bazıları şunlardır: 'ināyet ir-, ḳadem ir-, mertebeye ir-, zelīl ir-...

İsim + ur-

İncelemeye konu olan eserde {isim + ur-} şeklinde meydana gelen 10 adet birleşik fiil tespit edilmiştir. Tespit edilen fiillerden bazıları şunlardır: el ur-, mevc ur-, ṭoy ur-, yol ur-...

İsim + düş-

İncelemeye konu olan eserde {isim + düş-} şeklinde meydana gelen 9 adet birleşik fiil tespit edilmiştir. Tespit edilen fiillerden bazıları şunlardır: ḡāfil düş-, iḥtiyāc düş-, od düş-...

İsim + idin-

İncelemeye konu olan eserde {isim + idin-} şeklinde meydana gelen 8 adet birleşik fiil tespit edilmiştir. Tespit edilen fiillerden bazıları şunlardır: ḳalkān idin-, maḳām idin-, tesbīḥ idin-...

İsim +  ur-

İncelemeye konu olan m eserde etinde {isim +  ur-} şeklinde meydana gelen 7 adet birleşik fiil tespit edilmiştir. Tespit edilen fiillerden bazıları Şunlardır: a   ur-,  ri  ur-, ulaŐuk  ur-...

İsim + dile-

İncelemeye konu olan eserde {isim + dile-} şeklinde meydana gelen 6 adet birleşik fiil tespit edilmiştir. Tespit edilen fiillerden bazıları Şunlardır: dest r dile-, ŐoŐbet dile-...

İsim + iriş-

İncelemeye konu olan eserde {isim + iriş-} şeklinde meydana gelen 6 adet birleşik fiil tespit edilmiştir. Tespit edilen fiillerden bazıları Şunlardır: maŐŐ da iriş-, nid  iriş-...

İsim + oŐu- / oŐı-

İncelemeye konu olan eserde {isim + oŐu- / oŐı-} şeklinde meydana gelen 6 adet birleşik fiil tespit edilmiştir. Tespit edilen fiillerden bazıları Şunlardır: ez n oŐu-,  uŐbe oŐı-...

İsim + viril-

İncelemeye konu olan eserde {isim + viril-} şeklinde meydana gelen 6 adet birleşik fiil tespit edilmiştir. Tespit edilen fiillerden bazıları Şunlardır: izin viril-, yol viril-...

İsim + yi-

İncelemeye konu olan eserde {isim + yi-} şeklinde meydana gelen 6 adet birleşik fiil tespit edilmiştir. Tespit edilen fiillerden bazıları Şunlardır: ta   m yi-, yimek yi-...

İsim + bil-

İncelemeye konu olan eserde {isim + bil-} şeklinde meydana gelen 5 adet birleşik fiil tespit edilmiştir. Tespit edilen fiillerden bazıları Şunlardır: dost bil-, ni  met bil-...

İsim +  ıkar-

İncelemeye konu olan eserde {isim + çıkar-} şeklinde meydana gelen 5 adet birleşik fiil tespit edilmiştir. Tespit edilen fiillerden bazıları Şunlardır: azıŐ çıkar-, Ő l Ő  ıkar-...

İsim + g y-

İncelemeye konu olan eserde {isim + g y-} şeklinde meydana gelen 5 adet birleşik fiil tespit edilmiştir. Tespit edilen fiillerden bazıları Şunlardır: sil h g y-,  on g y-...

İsim + gir-

İncelemeye konu olan eserde {isim + gir-} şeklinde meydana gelen 5 adet birleşik fiil tespit edilmiştir. Tespit edilen fiillerden bazıları Şunlardır: cennete gir-, yola gir-...

İsim + idiş-

İncelemeye konu olan eserde {isim + idiş-} şeklinde meydana gelen 5 adet birleşik fiil tespit edilmiştir. Tespit edilen fiillerden bazıları Şunlardır: mu   venet idiş-, ziyaret idiş-...

İsim + iste-

İncelemeye konu olan eserde {isim + iste-} şeklinde meydana gelen 5 adet birleşik fiil tespit edilmiştir. Tespit edilen fiillerden bazıları Şunlardır: meded iste-, z rriyyet iste-...

İsim + var-

İncelemeye konu olan eserde {isim + var-} şeklinde meydana gelen 5 adet birleşik fiil tespit edilmiştir. Tespit edilen fiillerden bazıları şunlardır: ilerü var-, ziyārete var-...

İsim + bağla-

İncelemeye konu olan eserde {isim + bağla-} şeklinde meydana gelen 4 adet birleşik fiil tespit edilmiştir. Tespit edilen fiillerden bazıları şunlardır: el bağla-, şaf bağla-...

İsim + görün-

İncelemeye konu olan eserde {isim + görün-} şeklinde meydana gelen 4 adet birleşik fiil tespit edilmiştir. Tespit edilen fiillerden bazıları şunlardır: hidāyet görün-, ihtimām görün-...

İsim + götür-

İncelemeye konu olan eserde {isim + götür-} şeklinde meydana gelen 4 adet birleşik fiil tespit edilmiştir. Tespit edilen fiillerden bazıları şunlardır: meş'ale götür-, ta'ām götür-...

İsim + işle-

İncelemeye konu olan eserde {isim + işle-} şeklinde meydana gelen 4 adet birleşik fiil tespit edilmiştir. Tespit edilen fiillerden bazıları şunlardır: haṭā işle-, ḥayr işle-...

İsim + baş-

İncelemeye konu olan eserde {isim + baş-} şeklinde meydana gelen 3 adet birleşik fiil tespit edilmiştir. Tespit edilen fiillerden bazıları şunlardır: baḡrına baş-, ḳadem baş-...

İsim + bırak-

İncelemeye konu olan eserde {isim + bırak-} şeklinde meydana gelen 3 adet birleşik fiil tespit edilmiştir. Tespit edilen fiillerden bazıları şunlardır: sāye bırak-, vesvese bırak-...

İsim + geç-

İncelemeye konu olan eserde {isim + geç-} şeklinde meydana gelen 3 adet birleşik fiil tespit edilmiştir. Tespit edilen fiillerden bazıları şunlardır: ḥadden geç-, ilerü geç-...

İsim + ilet-

İncelemeye konu olan eserde {isim + ilet-} şeklinde meydana gelen 3 adet birleşik fiil tespit edilmiştir. Tespit edilen fiillerden bazıları şunlardır: armağan ilet-, ḥaber ilet-...

İsim + bişür-/ buyur-/ çık-/ di-/ düz-/ iç-/ işit-/ otur-/ öğret-/ şal-/ şarın-/ şoḳ-/ şun-/ sür-/ yaḳ-/ yala-/ yat-/ yu-/ yūri(ü)-

İncelemeye konu olan eserde {isim + bişür-/ buyur-/ çık-/ di-/ düz-/ iç-/ işit-/ otur-/ öğret-/ şal-/ şarın-/ şoḳ-/ şun-/ sür-/ yaḳ-/ yala-/ yat-/ yu-/ yūri(ü)-} şeklinde meydana gelen ikişer adet toplamda 38 adet birleşik fiil tespit edilmiştir. Tespit edilen fiiller şunlardır: ta'ām bişür-, ḳayḡana bişir-, 'ibādet buyur-, böyle buyur-, oḳ yaydan çık-, taşra çık-, böyle di-, eyle di-, kitāb düz-, taṛīḳ düz-, ḥamr iç-, şu iç-, āvāz işit-, kelamı işit-, murabba' otur-, böyle otur-, du'ā öğret-, ḳur'ān öğret-, pertev şal-, oda şal-, aḳ şarın-, siyāh şarın-, egri şoḳ-, toḡrı şoḳ-, el şun-, loḳma şun-, çitf sür-, şafā sür-, çirāk yaḳ-, od yaḳ-, barmaḳ yala-, çanaḳ yala-, aç yat-, mest yat-, aḡzın yu-, el yu-, delilsüz yūri-, yayaḳ yūri-.

İsim + aç-/ açıl-/ ağla-/ at-/ bulın-/ çal-/ çevir-/ çıkar-/ çök-/ degür-/ dik-/ dir-/ dökül-/ döndür-/ egür-/ éylen-/ gönder-/ göril-/ götüril-/ irgür-/ kaldur-/ kaz-/ kılın-/ koş-/ kur-/ oқın-/ oyna-/ öğren-/ sağ-/ şakla-/ şarkıt-/ şor-/ söyleş-/ taşın-/ tap-/ tart-/ um-/ ürk-/ yaz-/ yet-/ yığ-/ yırt-/ yırtıl-

İncelemeye konu olan eserde { isim + aç-/ açıl-/ ağla-/ at-/ bulın-/ çal-/ çevir-/ çıkar-/ çök-/ degür-/ dik-/ dir-/ dökül-/ döndür-/ egür-/ éylen-/ gönder-/ göril-/ götüril-/ irgür-/ kaldur-/ kaz-/ kılın-/ koş-/ kur-/ oқın-/ oyna-/ öğren-/ sağ-/ şakla-/ şarkıt-/ şor-/ söyleş-/ taşın-/ tap-/ tart-/ um-/ ürk-/ yaz-/ yet-/ yığ-/ yırt-/ yırtıl-} şeklinde meydana gelen birer adet toplamda 43 adet birleşik fiil tespit edilmiştir. Tespit edilen fiiller şunlardır: orucum aç-, gönli gözi açıl-, zârı zarı ağla-, kemend at-, halâş bulın-, tâşa çal-, yüz çevir-, taşra çıkar-, diz çök-, selâm degür-, göz dik-, dâne dir-, ziyâde dökül-, yüz döndür-, ip egür-, hicâb éylen-, âyet gönder-, zâhir göril-, ta⁶ ayyun götüril-, tîz irgür-, döşek kaldur-, çukur kaz-, namâz kılın-, şerik koş-, bağtaş kur-, vird oқın-, cân oyna-, ⁶ ilm öğren-, şağuş sağ-, etmek şakla-, risâle şarkıt-, hisâb şor-, söz söyleş-, ridâ taşın-, puta tap-, cân tart-, ⁶ aţalar um-, kalbi ürk-, günâh yaz-, güci yit-, mâl yığ-, yakasın yırt-, perdesi yırtıl-.

Fiil + fiil yapısında olan birleşik fiiller ise alt başlıklar hâlinde sıralanmış olup tespit edilen yapılarla ilgili incelenen eserden ikişer üçer örnek cümle verilmiştir. Aşağıda bu yapı ile ilgili yapılan incelemeye yer verilmiştir:

1.2. Fiil + Fiil Yapısında Olan Birleşik Fiiller

Her ikisi de fiil⁴ olan birleşik fiillerde yardımcı fiil aynı zamanda kendi anlamıyla da kullanılabilir: koşup durmak yapısı “koştu ve durdu” biçiminde iki ayrı fiil olarak kullanılabilceği gibi “sürekli koştu, dolandı” gibi bir anlamda da kullanılabilir (Demir ve Yılmaz, 2016, s. 234).

Bu tarz fiiller iki fiil kökünün belli kurallara göre birleşmesiyle oluşurlar. İncelememizde bu fiiller, fiil + zarf-fiil + fiil, fiil + sıfat-fiil + fiil ve fiil + isim-fiil + fiil olmak üzere üç alt başlık altında ele alınacaktır.

1.2.1. Fiil + Zarf-fiil + Fiil Yapısında Olan Birleşik Fiiller

Karahan, bu fiilleri bir hareketi tasvir eden birleşik fiiller olarak ele almaktadır (Karahan, 2017, s. 77). Bu birleşik fiiller, zarf-fiil eki taşıyan bir fiil ile tasvir fiilinden meydana gelip ana fiil başta, tasvir fiili sonda bulunur ve anlamı üzerinde bulunduran bu unsur -A, -I, -Ip- zarf- fiil eklerinden birini alır (Karahan, 2017, s. 77). -A, -I, -U zarf-fiilleri eski Anadolu Türkçesi metinlerinde günümüzle hemen hemen aynı işlevde kullanılmıştır. Günümüz Türkçesinden ayrılan noktası ise ünlü tercihleridir. Örneğin; yeterlik fiili olan bil- bazen -A, bazen -I, bazen de -U ile kullanılmıştır (Gülsevin, 2017, s. 141).

{-A, -I, -U} tür-

Asıl fiille yardımcı fiili birbirine bağlayıp süreklilik ifade eden bir yapıdır. Asıl fiil başta, yardımcı fiil yani tasvir fiilini oluşturan unsur sonda yer almaktadır. Bu şekilde oluşturulan birleşik fiil, bir oluş veya kılışın bir an için oluşunu veya sürüşünü göstermektedir (Gabain, 1953, s. 19). Karahanlı Türkçesinden itibaren kullanılmakta olan bu yapı genellikle süreklilik bildiren birleşik fiillerin kuruluşunda yer alır (Güner, 2008, s. 407). Bu yapıda kurulan birleşik

⁴ Ayrıntılı bilgi için bk. Nurettin Demir, “Çift Fiilli Yapılarda Anlam Belirsizliği ve Anlam Belirsizliğinden Kaçınma”, *Turkic Linguistics and Philology Dergisi*, 2/1, 2020, s.17-32.

fiillerin birinci unsuru genelde isim + fiil yapısında bir birleşik fiil grubu oluşturmaktadır. İncelemizde bu yapı ile kurulduğu tespit edilen fiiller şunlardır:

- *ve bir edeb daħı budur ki dâ'im şakirde nâşihat ide tura* U.20^b
- *daħı birbirine şıkışu turalar* U.104^a
- *...ta'at birle anuñ vücudı ağacı yeşeri tura ki...* U.64^b

{-A, -I, -U} gel-

Asıl fiille yardımcı fiili birbirine bağlayıp süreklilik ifade eden birleşik fiiller kurmaktadır. Karahanlı (Güner, 2008, s. 409) döneminden itibaren görülen bu yapı, sürekli ve alışılmış bir hareketi göstermesinin yanında şaşırtıcı veya beklenmeyen bir oluş manasına da (Gabain, 1953, s. 20) gelmektedir. Tarihî metinlerimizde bu yapı ile kurulan birleşik fiiller bir eylemin geçmişten başlayıp devam eden süreklilik bildiren tasvir fiili yaptığı görülmektedir (Ercilasun, 2020, s. 117; Timurtaş, 2012, s. 142). Bu yapıda kurulan birleşik fiillerin birinci kısmı bazen isim + fiil yapısında bir birleşik fiil grubu oluşturmaktadır. İncelemeye konu olan eserde bu yapı ile kurulduğu tespit edilen fiiller şunlardır:

- *cemî' meşâyih bunı kabûl ide gelmişdür* U.219^b
- *senüñ meclisüne güle oynayu geldi, ağlayu feryâd ide çıkdı* U.38^b
- *...gözi yaşıdur ki bu yola vişâl isteyü geldiler* U.135^a
- *nâ-gâh bir geyik çıkageldi.* U.48^a
- *biraz eglendüm. Yerinden tırı gelmedi.* U.240^a

{-A} gör-

Bir yardımcı fiil olarak gör- “denemek” manasında kullanılıp özellikle emir ve istek şekillerinde çok sık (Gabain, 1953, s. 25) yer almaktadır. Emir kipi dışında kullanılan⁵ örnekleri olmakla birlikte (Gabain, 1953, s. 25) incelenen eserde bu şekline rastlanmamıştır. Orhun Türkçesinde (Tekin, 2016, s. 96) tezlik, Karahanlı Türkçesinde (Güner, 2008, s. 411) tezlik, Harezmi (Hacıeminoğlu, 2016, s. 306) sahasında tezlik, EAT sahasında (Timurtaş, 2012, s. 141) süreklilik fiili olarak kullanılan bu şekil -A veya -U zarf fiil eklerinden birini almış esas fiilin gör- yardımcı fiili ile birleşmesinden meydana gelmektedir. İncelemeye konu olan eserde bu yapı ile oluşturulmuş şu örnekler rastlanmıştır:

- *riyâ itmege ide gör terk-i 'âdet* U.179^b
- *anuñ lâmı ider halka delalet / ire gör hakka kalmasun melâlet* U.23^b

{-U, -I} git-

Tanımlayıcı bir fiil olarak uzaklaşan bir hareketi göstermesinin yanında “...için gitmek” (Gabain, 1953, s. 21) anlamına da gelmektedir. İncelemeye konu olan eserde bu yapı ile oluşturduğu tespit edilen fiiller şunlardır:

- *baña kande [U.144^b] lâyık olasın ki ben yoklık isteyü giderem* U.144^b

⁵ Ayrıntılı bilgi için bk. Annemarie Von Gabain, “Türkçede Fiil Birleşmeleri”, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten, S.1, 1953, s.16-28.

- *māl ve ni‘met-le yiyü ve yedüri gitseñ hoş degül-midi?* U.210^b

- ...ve aḥşābına vaşiyet iderdi yolca giderken *ḳur ’ān oḳıyu giderlerdi* U.24^b

{-A} ḳo-

Tanımlayıcı bir fiil olarak kılışın aldığı durumun uzun bir süre devam ettiğini (Gabain, 1953, s. 21) gösteren yapıdır. İncelemeye konu olan eserde şu örneklerde görülmektedir:

- *Çün [T.26^b] ḳur ’ān oḳıyanlar gitdiler, ol oḳlanı tuta ḳodı* U.29^a

{-U} tut-

Tanımlayıcı bir fiil olarak bir oluş veya kılışın başladığını bildiren bir yapıdır (Gabain, 1953, s. 22). İncelemeye konu olan eserde sadece bir yerde geçmektedir:

- ...‘ahdini ve vefāsını key saḳlayu tuta ki Haḳ Ta‘ālā ‘ahdden su ‘āl itse gerek. U.188^a

{-I, -U} ver-/vir-

Zarf-fiil ekleriyle bir araya gelerek birleşik fiil meydana getiren *ver-/vir- fiili*, “başkası için yapmak” ya da hızlıca yapmak” (Gabain, 1953, s. 22) anlamlarında birleşik fiil oluşturur. Bu yapı, eski Türkçede fiilin başkasının yararına yapılmış (Tekin, 2016, s. 95; Gabain, 2007, s. 90) olduğunu belirtir. Karahanlı Türkçesinde ise esas fiildeki oluşun veya kılışın tez bir şekilde, gecikmeden, çabucak ya da kolay bir şekilde gerçekleştiğini (Güner, 2008, s. 411) ifade eden tasvir fiili oluşturmaktadır. Kitābu Ādābu’t-Ṭālibin’de 24 farklı örnekte birleşik fiil teşkil eden bu şekil üç yerde *-U vir-*, yirmi bir yerde de *-I vir-* şeklinde görülmektedir. Bu yapılardan 12 tanesinin ana fiili isim+fiil yapısında birleşik fiil oluşturmakta, diğerleri ise {F+(-I, -U)+ vir-} yapısındadır.

- *ne-ḳadar borcuñ çoḡ-ısa Haḳ Ta‘ālā ödeyüvire inşā ’Allāhu Ta‘ālā*. U.79^a

- *saña altundan bir ev yapıvirelüm, bunı bize bend idivir* U.201^a

{-A, -I, -U} bil-

Esas fiil ile yardımcı fiili birbirine bağlayıp tasvir fiili oluşturan {-A, -I, -U} eki almış bir zarf-fiil ile *bil-* yardımcı fiilinin birleşmesiyle yeterlik bildiren birleşik fiiller oluşturulmaktadır. Bu tür fiillerde ya bir fiilin gerçekleştirme yeterliğinin ya da fiilin gerçekleşme olasılığının bulunduğu anlaşılmaktadır (Banguoğlu, 2000, s. 489; Korkmaz, 2009, s. 812).

Yeterlik bildiren fiiller Köktürk ve Uygur dönemi metinlerinde u- “muktedir olmak, gücü yetmek, yapabilmek” fiiliyle yapılmaktadır (Tekin, 2016, s. 96). Bu fiil, Karahanlı döneminden itibaren ekleşme ve esas fiille kaynaşma sonucunda yeterlik bildiren olumlu ifadelerden çekilmeye başlamış ve yerini, *bil-* fiiline bırakmaya başlamıştır (Korkmaz, 2017, s. 608). Bu yapı ile kurulduğu tespit edilen birleşik fiillerin bir kısmının asıl fiili, isim + fiil yapısında yine birleşik fiil olarak karşımıza çıkmaktadır. İncelemeye konu olan eserde bu yapı ile oluştuğu tespit edilen fiiller şunlardır:

- *benüm-le yoldaş olup baña şabr idebilesin*. U.155^a

- *tā kim ḡaybetde daḡı ḡuzürndaki gibi edeb saḳlayu bile*. U.171^b

- *tā ki miskīn ḳalb üzerinden ḳasāvet yüki gitmek-le girü Haḳ Ta‘ālā’ya kendüyi toḡrıldı bile*. U.240^b

Bil- yardımcı fiili tarihî Türk lehçeleri ve günümüz Türkiye Türkçesine olumsuzluk eki almaz.⁶ Olumsuz yeterlik fiili *u-* yardımcı fiiline *-mA-* olumsuzluk ekinin eklenmesiyle yapılır. Ancak *u-* fiili kaynaşma sonucunda düşer (Timurtaş, 2012, s. 142). Yeterlilik bildiren bu fiilin olumsuz şekli incelemeye konu olan eserde {fiil + (A)m(A)} ya da {fiil + (I)m(A)} şekliyle sınırlı sayıda örnekte kendini göstermektedir:

- *şöyle bil-ki on yedi yıldur bizüm evimüze etmek katığı giremedi* U.245^b.
- *şabāh'dan ikindüye degin halāyīkuñ ziyāretinden **kurtarmadı** kim kabrine kıoya*. U.39^a
- *imdi iy ana, bu iki evün kethudālıgım **idemezem***. U.200^a

-A *bil-* yeterlik fiili, incelenen eserde fiil çekimine girerek kullanılmasının yanında bir örnekte de çekime girmeden fiilimsi ekleriyle genişletilerek kullanılmıştır:

- *...belki ma'idesi kabül **idebildükçe** perhiz buyura* U.157^a

{-I} yaz-

Yaklaşma fiilleri *yaz-* yardımcı fiili ile yapılır. Bir hareketin veya işin meydana gelmek üzere olduğunu bildirir (Timurtaş, 2012, s. 142). İncelemeye konu olan eserde sadece bir örnekte görülmüştür:

- *...teni incelmış bir yigittür ki heybetinden tağ ve daş ditreyi **yazdı*** U.236^a

{-I, -U}p + Fiil

-Ip/-Up ekleriyle bunlardan sonra gelen diğer bir fiilin (*bil-*, *ver-*, *git-*, *kal-*, *saç-* *tut-* vb.) birleşmesiyle oluşmuş fiillerdir. Tasvir fiilleri iki ayrı fiilin kaynaşmasından oluşmuş (Korkmaz, 2009, s. 811) birleşik fiillerdir. {I, -U}p + Fiil yapısında olan birleşik fiiller, belirli biçim kalıpları içerisinde bir araya gelip anlamca kaynaşma sonucu oluşmuştur (Korkmaz, 2009, s. 835). Bu yapıda olan fiilleri Banguoğlu, yarı tasvir fiilleri (Banguoğlu, 2000, s. 493) başlığı altında ele alsada Korkmaz, bu yapıları, ikili birleşik fiiller (Korkmaz, 2009, s. 835) başlığı altında ayrı bir bölümde incelemiştir. İncelemeye konu olan eserde bu yapı ile oluştuğu tespit edilen örneklerin sayısı hayli fazladır. Bu sebeple hepsini tek tek ayrı madde altında değil de {I, -U}p + Fiil yapısı altında ele almayı uygun gördük.

Bu yapı ile kurulan birleşik fiillerin bir kısmı iki basit ya da türemiş fiilin birleşmesiyle oluştuştur:

- *ol-ki kaygana yimemişdi, batmadı, **geçüp getdi***. U.242^a
- *Ebū Kayış tağına **çıkup saç*** U.136^b
- *ol gelmeyenlere **incinüp ağladı** ve éyitdi* U.102^b

Yine bu yapı ile kurulduğu tespit edilen fiillerin bir bölümünde birinci kısmı isim + fiil yapısında birleşik fiil olduğu tespit edilmiştir:

- *bardağ elinden düşüp şındı. Rābi' a **āh idüp éyitdi*** U.244^a
- *Hak Ta'ālā **cevāb virüp didi*** U.4^a
- ***kaşd idüp tıtdum** meşāyih yolını* U.254^a

⁶ Bil- yardımcı fiili ihtimal bildirdiği zaman asıl fiil olumsuzluk eki alabilir: görmeyebilir, gitmeyebilir vb.

İncelemeye konu olan eserde ikili birleşik fiil olup ikinci kısmı isim + fiil yapısında olan birleşik fiillere de rastlanmıştır:

- *bir gün ola ki nā-gāh anuñ varlığını tozunı yuyup pāk ideler* U.142^a
- *Uḥud tağını altun ideyin, ḥabībimūñ yanınca bile yūriyüp ḥizmet itsün* U.145^b

İncelemeye konu olan eserde her iki tarafı da isim + fiil yapısında birleşik fiil olup {I, -U}p ekiyle oluşmuş ikili fiil örnekleri de vardır:

- *ve yüz biñ dürlü belā kendüye yüz gösterürse anı ni‘met bilüp şükür ide* U.217^b
- *ve el bağlayup karşı tura* U.226^a
- *bundan şoñra bir emred muḳābil olup selām virdi* U.204^b

İncelemeye konu olan eserde bu yapı ile kurulan fiillerde (-U)p zarf-fiil eki bir örnek haricinde dar yuvarlak olarak kullanılmıştır. Bir örnekte ise (-I)p şeklinde düz dar ünlü ile kullanılmıştır:

- *Evvelkisinde ḳalkıp oturur, ikincisinde tırı gelür* U.255^b

{-A/ -I} yoru- + Fiil

Günümüzde şimdiki zamanı karşılamak için kullanılan *yoru-* fiili, incelemeye konu olan eserde henüz ekleşmemiştir ve yapılan işin sürekliliğini bildirmektedir. *yoru-* fiili incelemeye konu olan eserde süreklilik bildiren yardımcı fiil olarak kullanılmaktadır:

- *mādām ki ol maşlahatı göreiyorur ola* U.114^b
- *ve Haḳ Ta‘ālā’dan mürīdler ecli-y-içün fetih taleb ideyorur ola* U.176^a

İncelemeye konu olan eserde tespit edilen fiil + zarf-fiil + fiil yapısındaki birleşik fiiller yukarıda belirtilmiştir. Bununla birlikte birinci unsur kip eki taşıyan birleşik fiiller incelemeye konu olan metinde az da olsa bulunmaktadır:

- *vaḳtī ki nazār itdüm gördüm. Haḳ Ta‘ālā’nuñ ni‘metin yiyeñlere vācibdür ki...U.3^b*
- *yā Bilāl! Var evlerde ne bulursañ al getir* U.146^a
- *ya‘nī ḡaybet söylemek murdār et yimekdür.” didi ve tırdı getdi* U.224^a
- *andan-şoñra dervīş kendüyi zabt èyledi ki bī-ḳıyās der döñerdı* U.248^b

1.2.2. Fiil + Sıfat-fiil + Fiil Yapısında Olan Birleşik Fiiller

Bu grupta yer alan birleşik fiiller, fiil kök ve gövdelerinden kurulan farklı zaman kalıbı içindeki sıfat-fiillerin ol- yardımcı fiiliyle birleşmesinden oluşmaktadır (Korkmaz, 2009, s. 801). Bu tarz birleşik fiillere katmerli (Deny, 2012, s. 437) veya karmaşık fiiller (Banguoğlu, 2000, s. 482) denilmektedir. Karmaşık fiiller, ol- yardımcı fiilinden önce gelen sıfat-fiillerin bağlı oldukları zamana ve işlevine göre öncelik (-mİş ol-), alışkanlık (-Ar/-Ur ol-; -mAz ol-) ve niyet (-AcAk ol-, -IcI ol-) şeklinde üçe ayrılmaktadır (Korkmaz, 2009, s. 801-806).

{-mİş} ol-

Öncelik görevinde kullanılan birleşik fiiller, geçmiş zaman isim-fiillerinin olumlu veya olumsuz şekilleri ile kurulan ve birleşik fiilin içinde bulunduğu zaman diliminden daha önce

meydana gelmiş olan bir oluşu gösterir (Korkmaz, 2009, s. 801). Çalışmamızda bu yapıyla oluşmuş olan birleşik fiillerin birinci kısmının isim + fiil yapısında birleşik fiil olan örnekleri de mevcuttur:

- ...ve bir şeyh kim şāhib-i taşarruf ve velāyet ola anuñ telkīninden almış ola U.63^a
- eger bir şeyh-i kāmīl olmaya kim bu yolu görmüş ola U.157^b

{-Ar/-Ur; -mAz} ol-

Fiil kök ve gövdelerine geniş zaman sıfat fiili ile ol- yardımcı fiilinin getirilmesiyle meydana gelen bu birleşik fiiller, bir oluşun geçmişte, şimdiki zamanda veya gelecekte alışkanlık halinde sürdüğünü ya da süreceğini göstermektedir (Korkmaz, 2009, s. 803). Yine geniş zaman sıfat-fiilinin olumsuz biçimi olan -mAz ol- yapısı da bu anlamda kullanılmaktadır. Bu tarz birleşik fiillerin birinci kısmı birleşik fiil grubu oluşturabilir.

- dostluğu ol kişi-y-ile eyleñ ki size eýlük itse ol eýlügi unıdur ola U.190^a
- ve bir dağı bu ki ağır bahālu ve hüsnü-dār ola. Ve ekābir isti' māl ider ola U.229^b
- ...dağı ol istiğfār itmek anı men' ider, ol günāhı işlemez olur U.39^b

{-AcAk, -IcI} ol-

Bu yapı ile oluşturulmuş birleşik fiil, bir oluş veya kılışın teşebbüs ve niyet halinde olduğunu gösterir (Korkmaz, 2009, s. 806). Bu tarz birleşik fiillerin birinci kısmı birleşik fiil grubu oluşturabilir.

- eger delilsüz yola girilecek olursa havfdür U.155^b
- meded idilmeyecek olursa miskīn kalb ki ezelde Hağ Ta'ālā'nuñ cemāli tecellisine mir'ātlık halk olunmuşdı U.33^a
- hağ Ta'ālā'nuñ farz itdiklerini edā idici ol ve harām itdiklerinden ictināb idici ol U.61^b

1.2.3. Fiil + İsim-fiil + Fiil Yapısında Olan Birleşik Fiiller

Bu yapı ile oluştuğu tespit edilen birleşik fiillerde ol- yardımcı fiilinin yanında (-mAk ol-), “başla-, iste, dile-” gibi aslında yardımcı fiil olmayan ancak “-mAyA başla-, -mAk iste-, -mAk dile-” kalıpları içinde yardımcı fiil olarak bulunup birleşik fiil oluşturan yapılar da mevcuttur. Bu yapılar, birlikte kullanıldığı hareket isimlerini tasvir ederler (Karahana, 2017, s. 79). Bu tarz yapılarda ilk unsur, isim + fiil yapısında birleşik fiil grubu oluşturabilir. Bununla birlikte çekimli fiillerle kullanılmalarının yanında sıfat-fiil ve şart eki almış kelimelerle birlikte de kullanıldıkları tespit edilmiştir.

- Türkice meşeldür ki şeyhi mürīdlerinden bilmek olur U.169^b
- tedric-le āşikāre olmağa başlar U.247^a
- bu ten benüm-le Hağ Ta'ālā tā'atın itmege ikrār virmez. Halk-ıla qarışmak ister U.55^b
- zira ol tālibler ki hağ yolına kadem urmağ dileyeler U.155^b
- pes Hağ Ta'ālā yolına sülük itmek dileyen tālibler, gerekdür ki mübārek eyyāmı fevt itmeyeler U.116^b
- eger bir demürçi ol demüri mir'āt itmek dilese yer altından çıkarur U.32^b

2. Sonuç ve Öneriler

Türk dilinin tarihî metinleri, konu sınırlaması olmaksızın tamamı gerek dilbilgisel gerekse söz varlığı anlamında çok sayıda başlıkta toplanabilecek sayısız veriyi bünyesinde taşımaktadır. Bu çalışmada incelenen 1592 tarihli *Kitâbu Âdâbu't-Tâlibîn* adlı eser de söz konusu özellikleri içeren önemli bir kaynaktır.

Bu çalışmadaki amaç incelenen eserdeki birleşik fiillerin varlığını ortaya çıkarmaktır. Yapılan inceleme neticesinde şu sonuçlar elde edilmiştir:

- *Kitâbu Âdâbu't-Tâlibîn*'de yer alan birleşik fiiller, isim+fiil ve fiil+fiil yapısında olanlar şeklinde iki başlıkta tasnif edilmiştir.

- İsim+fiil yapısında toplamda 2161 adet birleşik fiilin kullanıldığı tespit edilmiştir. İsim+fiil yapısında oluşturulan birleşik fiiller, özellikle Arapça ve Farsça sözcüklerin fiilleştirilmesinde başvurulan bir yöntem olarak gözlemlenmiştir. İsim + fiil yapısında birleşik fiil oluşturmak için en sık kullanılanlar “*ol-*, *êt-/it-*, *ëyle-*, *kıl-*” yardımcı fiilleridir.

- Tespit edilen isim + fiil yapısındaki birleşik fiillerin sayısal varlığı aşağıda listelenmiştir:

İsim+ol- 670 adet; isim+êt/it- 618 adet; isim+ëyle- 156 adet; isim+kıl- 114 adet; isim+vir- 55 adet; isim+tut-/dut- 45 adet; isim+olun-/olun- 37 adet; isim+bul- 35 adet; isim+gel- 33 adet; isim+idil- 21 adet; isim+ kıl- 19 adet; isim+getür- 17 adet; isim+çek- 16 adet; isim+gör- 16 adet; isim+ëtdür- / itdür- 16 adet; isim+göster- 15 adet; isim+al- 13 adet; isim+ko- / koy- 13 adet; isim+söyle- 12 adet; isim+git- 11 adet; isim+yetiş- 11 adet; isim+ir- 10 adet; isim+ur- 10 adet; isim+düş- 9 adet; isim+idin- 8 adet; isim+tur- 7 adet; isim+dile- 6 adet; isim+iriş- 6 adet; isim+oğu- / oğu- 6 adet; isim+viril- 6 adet; isim+yi- 6 adet; isim+çıkar- 5 adet; isim+gëy- 5 adet; isim+gür- 5 adet; isim+idiş- 5 adet; isim+iste- 5 adet; isim+var- 5 adet; isim+bağla- 4 adet; isim+görin- 4 adet; isim+götür- 4 adet; isim+işle- 4 adet; isim+baş- 3 adet; isim+bırak- 3 adet; isim+geç- 3 adet; isim+ilet- 3 adet; isim+bişür-/ buyur-/ çık-/ di-/ düz-/ iç-/ işit-/ otur-/ öğret-/ şal-/ şarın-/ şok-/ şun-/ sür-/ yak-/ yala-/ yat-/ yu-/ yüri(ü)- ikişer tane olmak üzere toplam 38 adet; isim+aç-/ açıl-/ ağla-/ at-/ bulun-/ çal-/ çevir-/ çıkar-/ çök-/ degür-/ dik-/ dir-/ dökül-/ döndür-/ egür-/ ëylen-/ gönder-/ göril-/ götüril-/ irgür-/ kıldur-/ kaz-/ kılın-/ koş-/ kur-/ okın-/ oyna-/ öğren-/ şağ-/ şakla-/ şarkıt-/ şor-/ söyleş-/ takın-/ tap-/ tart-/ um-/ ürk-/ yaz-/ yet-/ yığ-/ yırt-/ yırtıl- birer tane olmak üzere toplam 43 adet.

- Fiil+fiil yapısındaki birleşik fiiller ise zarf-fiil, sıfat-fiil ve isim-fiiller ile birlikte kullanılarak birleşik fiil meydana getirmiştir:

Fiil + Fiil Yapısında Olan Birleşik Fiiller

Fiil + Zarf-fiil + Fiil

Fiil+{-A, -I, -U} tur-

Fiil+{-A, -I, -U} gel-

Fiil+{-A} gör-

Fiil+{-U, -I} git-

Fiil+{-A} ko-

Fiil+{-U} tut-

Fiil+{-I, -U} ver-/vir-

Fiil+{-A, -I, -U} bil-

Fiil+{-I} yaz-

Fiil+{-I, -U}p + Fiil

Fiil+{-A/ -I} yoru- + Fiil

Fiil + Sıfat-fiil + Fiil

Fiil+{-mİş} ol-

Fiil+{-Ar/-Ur; -mAz} ol-

Fiil+{-AcAk, -Icl} ol-

Fiil + İsim-fiil + Fiil

Fiil+ (-mAk ol-), “başla-, iste, dile-

”

“-mAyA başla-, -mAk iste-, -mAk

dile-”

Sonuç olarak *Kitâbu Âdâbu't-Tâlibîn*, içinde barındırdığı zengin fiil varlığıyla döneminin Türkçesine ışık tutmaktadır. *Kitâbu Âdâbu't-Tâlibîn* adlı eserden elde edilen verilerle eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesinin birleşik fiil varlığının daha iyi anlaşılmasına ve dolayısıyla Türkiye Türkçesinin sözlük çalışmalarına katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

Kaynaklar

- Alyılmaz, C. (1994). *Orhun Yazıtlarının söz dizimi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Alyılmaz, C. (2003). Türkçede fiil deyimleri ve öğretimi üzerine. *Türk Dili*, 620, 534-540.
- Alyılmaz, C. (2004). Eski Türkçenin söz varlığının düz ve ters dizimi. Ankara: Kurmay Yayınları.
- Alyılmaz, C. (2020). Yarı- (...> yürü-) eylemi nereden geliyor? *BUGU Dil ve Eğitim Dergisi*, 1(1), 1-19.
- Alyılmaz S (2010). Türkçede olumsuz fiillerin geniş zaman biçimbirimi. *Turkish Studies (Elektronik)*, 5(4), 87 - 118.
- Alyılmaz, S. (2015). Türkçenin söz diziminde seslenmeler ve seslenme öbekleri. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]*, 54, s. 31-50.
- Alyılmaz, S. (2018). Türkçede birden fazla anlam ögesiyle (sentaktik yolla) kavramların işaretlemesi. *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 11-25.
- Banguoğlu, T. (2000). *Türkçenin grameri*. Ankara: TDK Yayınları.
- Bilgegil, M. K. (2014). *Türkçe dilbilgisi*. Erzurum: Salkım Söğüt Yayınları.
- Çalka, M. (2018). Yazıcıoğlu Mehmed'in Muhammediye'sine yazılmış bir nazire: Yusuf Bin Sultan Şah'ın Muhammediye'si. *Hikmet Akademik Edebiyat Dergisi*, 8, 65-83.
- Delice, H. İ. (2007). *Türkçe söz dizimi*. İstanbul: Kitabevi.
- Demir, N. (2020). Çift fiilli yapılarda anlam belirsizliği ve anlam belirsizliğinden kaçınma. *Turkic Linguistics and Philology Dergisi*, 17-32.
- Demir, N., & Yılmaz, E. (2016). *Türk dili el kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Devellioğlu, F. (2007). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lügat*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Ediskun, H. (2017). *Yeni Türk dil bilgisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Eraslan, K. (2012). *Eski Uygur Türkçesi grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ercilasun, A. B. (2020). *Kutadgu Bilig grameri fil*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ersoy, A. (2012). *Eski Anadolu Türkçesinde isim+yardımcı fiil yapısındaki birleşik fiiller*. Doktora Tezi. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gabain, A. V. (1953). Türkçede fiil birleşmeleri. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1*, 16-28.
- Gabain, A. V. (2007). *Eski Türkçenin grameri* (çev.: Mehmet Akalın). Ankara: TDK Yayınları.
- Gencan, T. N. (2007). *Dilbilgisi*. Ankara: Tekağaç Yayınları.

- Gülensoy, T. (2011). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe sözcüklerin köken bilgisi sözlüğü (2 Cilt)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gülensoy, T. (2015). *Türkçe el kitabı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Gülsevin, G. (2017). *Eski Anadolu Türkçesinde ekler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Güner, G. (2008). *Karahanlı Türkçesinde fiil*. Doktora Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hacıeminoğlu, N. (2013). *Karahanlı Türkçesi grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Hacıeminoğlu, N. (2016). *Türk dilinde yapı bakımından fiiller en eski Türkçe metinlerden zamanımıza kadar -yazı dilinde-*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Hengirmen, M. (2015). *Türkçe dilbilgisi*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Hüseyin, V. O. (2015). *Sefîne-i evliyâ*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Jean Deny. (2012). *Türk dil bilgisi* (çev.: Ali Ulvi Elöve). İstanbul: Kabalcı.
- Kanar, M. (2011). *Eski Anadolu Türkçesi sözlüğü*. İstanbul: Say Yayınları.
- Karaağaç, G. (2016). *Türkçenin dil bilgisi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karahan, L. (2017). *Türkçede söz dizimi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kavaklıyazı, A. (2018). *Kastamonulu Yusuf'un Muhammediyesi (inceleme-metin)*. Doktora Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kocatürk, V. M. (1964). *Türk edebiyatı tarihi*. Ankara: Edebiyat Yayınevi.
- Korkmaz, Z. (2009). *Türkiye Türkçesi grameri şekil bilgisi*. Ankara: TDK Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2017). *Marzuban-name terciüme-i destur-i şahi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Özkan, M., & Sevinçli, V. (2015). *Türkiye Türkçesi söz dizimi (kelime çözümlemeli)*. İstanbul: Akademik Kitaplar.
- Tekin, T. (2016). *Orhon Türkçesi grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Timurtaş, F. K. (2012). *Eski Türkiye Türkçesi*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Ülker, T. (2017). *Üniversiteler için Türk dili ve dil becerileri*. Trabzon: Gündüz Yayınları.

Extended Abstract

In this study, the work called *Kitâbu Âdâbu't-Tâlibîn*, written by Yusuf bin Sultaşah bin Muhammed el-Kastamonî in 900 H (1495 AD), was introduced in general terms and examined in terms of compound verbs. There is no information about the author other than a few sources. Three copies of the work have been found in the Vatican Library, the Turkish Language Association Library, and the Sulaymaniye Manuscripts Library.

The Vatican copy consists of 276 pages. Except for the pages that appear to have been added to the work later, there are 13 lines on each page of the work. The work is written in naskh calligraphy with vowels. It was copied by Şeyh Seyyid Muhammed Muhyiddin el-Kâdirî in 1271 A.H.

The Turkish Language Association copy consists of 193 pages. In this copy, there are 19 lines on each page. Verses and hadiths are written in alphabets and underlined in red ink. The work was written in naskh calligraphy without any vowels. It was copied by el-^cAbdu'l Faķir el-Ĥaķib İbrâhim in 1042 A.H.

The copy obtained from the Uşşaki Lodge collection of Süleymaniye Library consists of 257 pages. The copy copied by Rıdvan bin Abdullah in 1000/1592 A.H. is the oldest among the identified copies of the work. Information about the copyist is available in the hatime section of the work. There are 15 lines on each page of the copy written in naskh script with vowels. There is a 15-page Arabic section at the end of the copy. It has been understood that this section is a separate section from the work.

The work was written in a mixture of verse and prose. However, most of the work was written in prose. The work was written to make it easier for new students entering the madrasah to learn madrasah etiquette. Therefore, the work has a religious feature. However, the author states that he wrote the work in Turkish so that people outside can read and understand it. The number of words and word groups of foreign origin originating from the period in which the work was written is quite high. However, the number of verbs in the work takes up a lot of space. In terms of language features, the work contains the characteristics of Classical Ottoman Turkish. Arabic and Persian words and phrases are widely used in the work. In addition, many expressions, idioms, and words used in public language are used in the work so that people can read and understand fiqh subjects.

This study aims to contribute to the studies on the actual existence of the period, based on the manuscript at hand. For this reason, the compound verbs in the oldest copy of the work, which is in the collection of Süleymaniye Library Uşşakî Lodge, were examined. In the theoretical part of the study, the researchers' opinions about compound verbs are included. Based on these opinions, a general classification was made and the examination continued based on this classification. A compound verb is formed by combining two different words. The first of these two words can be a noun or a verb. Compound verbs obtained from the work were classified based on the Süleymaniye copy. Compound verbs in the work are generally examined under two main headings: those with noun + verb structure and those with verb + verb structure. Compound verbs in the verb + verb structure are examined under three subheadings: verb + adverb + verb, verb + participle + verb, and verb + noun-verb + verb structure. The most commonly used auxiliary verbs to form compound verbs in the noun + verb structure are “ol-, êt-/it-, èyle-, kıl-”. Even though compound verbs formed with other verbs are not used very often, they contribute greatly to compound verbs. Compound verbs in the noun + verb structure are generally used for verb words of foreign origin.

